

ABSTRACT

Nataliia Komykh. Conceptual basis of the presentation of the canon of women's corporeality: the context of war. The article examines the conceptual foundations of the study of female physicality, which is presented in the virtual space in the conditions of the Russian-Ukrainian war. It is noted that war takes place in two spaces: objective and virtual. The latter has significant advantages in view of the possibilities of visualization and reproduction of events in real time. The reality of war shapes a visual narrative that undermines issues of gender equality and temporality. The canon of female corporeality is examined from the standpoint of the concept of "discursive power" by M. Foucault. The main theoretical positions in the work are the scientist's ideas about the body and sexuality, discursive power and biopower, as its modern form. The first is a disciplined organism, an "obedient organism", the functioning of which is no longer determined by external rules of authoritative regulation and subordination, but by more intensive norms of self-regulation, self-management and self-control. The second is a body imbued with the mechanics of the "living". The phenomenon of the body and bodily practices of subjectivity is analyzed by M. Foucault on the example of different levels of functioning of reality - not only penitentiary practices of supervision and punishment, but also on the example of the analysis of language, text, medical practices, and practices of sexuality.

Heuristically significant are the ideas of A. Frank, who adds to the proposed signs of the canon of corporeality an explanation of an institutional and communicative nature, which makes it possible to record the symbolic content of the narrative of corporeality in virtual space in the conditions of hybrid war and militarization. It has been noted that the canon of female physicality appears as a discursive practice that fixes the cultural situation with a standard set of cultural meanings. The viewer consumes visual content and is included in the situation of bodily "living" the text.

Keywords: corporeality, virtual reality, visual turn, discursive power, hybrid warfare, militarism, canons of the human body.

УДК 94 : 329.73(477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-163-169

Олег ЛЕВІН[©]

кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВІЙН. ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПОРІВНЯННЯ
З СУЧАСНІСТЮ**

У статті розглянуто проблеми та здійснено аналіз ідеологічної складової російсько-українських війн протягом історії України. Зазначено, що в цій низці війн провідну роль відіграє ідеологія. Розкрито початок протистояння Київської Русі та Суздальського князівства, як представників майбутніх українців та росіян. Висвітлено хід воєн та їх підсумки в плані боротьби ідеологій.

Проаналізувавши ідеологічну складову російсько-українських війн, матимемо краще розуміння причин початку цих війн та мотивацію за прийнятими рішеннями та діями опонуючих сторін. Вивчення ідеології війн та іншого характеру російсько-українських конфліктів минулого, як і спостереження за розвитком принципів і форм ідеології нинішньої війни допоможе Україні ефективніше тримати інформаційну оборону, яка приведе до нашої перемоги у війні.

Ключові слова: ідеологія, конфлікт, війна, незалежність, князівство, суздальці, Київська Русь.

Постановка проблеми. «Кожний більш-менш порядний кайзер мріє хоча б про одну війну, а то він не уславиться» [1]. Це цитата з роману «На Західному фронті без змін» Е. М. Ремарка і політологи саме таким чином пояснюють причину початку теперішньої війни між росією та Україною. У свою чергу відносини України і росії можна охарактеризувати низкою конфліктів – озброєних, політичних, соціальних,

© О. Левін, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3501-3509>

docentagro55@gmail.com

економічних – майже безперервних і кривавих. З тієї причини, що будь-яка війна потребує пояснень із обох сторін, провідну роль в мотиваційному, інформаційному, психологічно-моральному забезпеченні збройних сил і мирного населення відіграє *ідеологія*. Це поняття за визначенням Енциклопедії сучасної України означає «сукупність уявлень, ідей, призначених виправдовувати чи змінювати взаємини людей у суспільстві, об'єднуючи їх для колективних дій» [2]. Хоча негативне значення цього явища залишається впливовим і сьогодні, від початку французький філософ Д. де Трасі ввів це слово для позначення «науки про ідеї». Вчені виокремлюють такі основні функції ідеології:

- об'єднувальна;
- вираження інтересів і переконань;
- легітимація наявного способу життя;
- пропонування принципів, призначених для перетворення суспільно-політичних взаємин;
- мобілізаційна [3].

Таким чином, проаналізувавши ідеологічну складову російсько-українських війн, ми матимемо краще розуміння причин початку цих війн та мотивацію за прийнятими рішеннями та діями опонуючих сторін.

Актуальність дослідження зумовлена нарощуванням агресивного нарративу у зовнішній політиці влади російської федерації, спрямованої на підлив української державності. Вивчення ідеології війн та іншого характеру російсько-українських конфліктів минулого, як і спостереження за розвитком принципів і форм ідеології нинішньої війни допоможе Україні ефективніше тримати інформаційну оборону.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з часів Київської Русі, починаючи з Розорення Києва 1169 р., до війни, що триває з 2014 р., окремо включаючи повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 р.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію сучасної України і частину території російської федерації.

Мета статті полягає у виявленні загальних тенденцій у формах проявлення ідеології, її принципах та ідеях, що покладені в основу ідеологічної складової російсько-українських війн, а також її порівняння з сучасністю.

Задля реалізації мети було поставлено такі завдання:

- окреслити перебіг російсько-українських війн заради розуміння конкретного історичного контексту;
- проаналізувати першоджерела та висновки дослідників щодо ідеології російсько-українських війн;
- порівняти основні ідейні принципи російсько-українських війн у контексті сучасності та визначити загальні тенденції;
- надати рекомендації щодо використання цього та подальших досліджень з цієї теми.

Тематика російсько-українських війн є однією з найпопулярніших тем для вивчення серед вітчизняної наукової спільноти. Причиною цього може слугувати повсюдність сусідніх конфліктів, історія яких не припиняється і у XXI столітті. Через те, що вони становили більшу частину історії України, дослідження цих історичних явищ є плідною основою для кращого розуміння соціально-політичних процесів в обох країнах. Окрім навчальних закладів нашої країни, бібліотек і музеїв, спеціалізовано або серед іншого українсько-російським питанням займаються такі наукові інституції України як Національна спілка краєзнавців України, Національна академія наук, Інститут історії України НАН України. Сучасну війну між Україною і росією досліджував у своїй монографії Ю. Офіцинський [4], історичні корені імперської політики росії проти України свого часу вивчав Л. Залізняк [5]. А надзвичайно важливим чинником концепту «русского міра» (орфографію автора збережено), що отримав своє переродження і переосмислення у риторичі росії у нинішній війні, переймався Ю. Фігурний [6].

Конфлікти у різній своїй формі між українцями і росіянами почалися багато століть тому. Із нашого боку було вирішено вважати таким напад, організований сином Юрія Долгорукого – засновника москви Андрієм Боголюбським на Київ 1169 року. Деякі історики пояснюють суперечливість питання, чи вважати цей конфлікт першою воєнною сутичкою між Руссю-Україною та московією, і різністю, і дальністю тогочасних подій з нашим нинішнім баченням української та російської державності. За

той факт, що це не можна вважати російсько-українською війною, виступає, серед інших, історик НАН України В. Арістов. На його думку, ця подія спричинена суто князівськими чварами, адже серед виконавців нападу були і муромські, і смоленські, і полоцькі, і чернігівські, і дорогобузькі князі. До того ж у той час Русь мала вигляд роз'єднаних князівств, взаємовідносини яких мало чим нагадували росію-московію і Україну пізніше [4]. У той час, як ці аргументи є досить значущими для всеохоплюючого бачення картини подій, більшість істориків все ж вважають це першою своєрідною сутичкою протодержав України і росії. Найяскравішим прикладом є український історик М. Грушевський [7].

Різні мотиви цієї кампанії, які висувають історики та які описуються у першоджерелах, можна окреслити наступним чином:

Помста. У 1058 р. київський князь Ізяслав Ярославич здійснює військовий похід на т. з. «голядь», що проживала на території Залісся – за Літописом руським «переміг Ізяслав голядь». [5, ст. 6566] А вже в 1147 році у змові з московським князем Юрієм Довгоруком «Святослав захопив людей голядь у верхів'ї [ріки] Поротви. І, приславши [посла], Юрій сказав [йому]: «Прийди до мене, брате, в москву». [5, ст. 6655] Остання причина для помсти могла заключатися у тому, що Київ не прийняв на престол Юрія Довгорука – батька Андрія Боголюбського. Слова літописця «І були у Києві серед усіх людей стогін і скорбота невтишима. Се ж усе вдіялося за *зріхи наші.*» [5, ст. 6679] можна вважати лише опосередкованим підтвердженням основоположної ідеї помсти у цій сутичці. Такої мотивації нападу на Київ притримується історик О. Гуцуляк.

Послаблення Києва для підйому Суздальського князівства як власності Боголюбського. Попри князівські міжусобиці та тривалу боротьбу князівств між собою, що послабили позицію Києва як «матері міст руських», він беззаперечно залишався культурним і релігійним, якщо не політичним, центром усієї Русі. Незважаючи на зменшення населення й територій, Київ з навколишніми землями усе ще був одним із найбільш розвинених і густозаселених князівств. [6, с. 17] У такому випадку, ідеєю за розграбуванням міста було ослаблення центру минулої великої держави Київської Русі щодо відносно нещодавно заснованої москви (1147 р.) та інших північно-східних територій (Залісся).

М. Грушевський досить опосередковано підтримує у своєму дослідженні цю мотивацію: «[Андрій] знайшов якусь причину — не знаємо навіть яку, і на початку 1169 р. вислав свого сина Мстислава на Україну...ціла хмара князів посунула нищити Київ на славу його північного суперника.» [7, с. 6] На користь твердження, що основною мотивацією очолюваної Мстиславом Андрійовичем кампанії було усунення суперника за звання політико-економічного центра регіону, виступає прагнення позбавити столицю Київської Русі свого статусу, загарбати її історичне надбання шляхом «перенесення» київських пам'яток до міст Володимиро-Суздальського князівства (Золоті Ворота, Успенський собор). Адже якщо це не було метою, то князь Боголюбський спробував би залишитися правити у Києві, не розорюючи його і не привласнивши потайки такі цінності як Вишгородська (Володимирська) ікона Божої Матері, що й досі зберігається на території росії.

Досить значущим є факт, що у 1169 р., захопивши Київ, Андрій віддав місто на розграбування своїм ратникам. «І грабували вони два дні увесь город — Подолля, і Гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю. Церкви горіли, і взяли вони майна безліч, і церкви оголили од ікон, і книг, і дзвони познімали всі [ці] смольняни, і суздальці, і чернігівці, і всі святині було забрано. Запалений був навіть монастир Печерський святої Богородиці поганими...» [5, ст. 6679] До цього на Русі було прийнято поводитися подібним чином тільки з чужоземними містами. У руських містах ні за яких міжусобиць подібна практика ніколи не застосовувалась. Можна зробити висновок, що етнічно і державнісно князь Андрій Боголюбський та його ратники-князі не сприймали Київ за частину своєї держави. Те ж саме має на увазі В. Ключевський, коли у своєму дослідженні пише таке: «Цим середовищем [де він виріс] був пригород Володимир, де Андрій провів більшу половину свого життя. Суздальські пригороди склали тоді особливий світ... з відносинами і поняттями, яких не знали у старих областях Русі» [8, с. 113].

Легітимізація великокнязівського титулу, самовільно привласненого Андрієм, що не був легітимним, допоки стояв Київ – попри викрадення святині киевлян. Виправити це князь вирішив знищенням Києва. Такого висновку дійшов видатний український історик М. Брайчевський. [9]

Таким чином, ми бачимо, що жоден із цих мотивів не суперечить один одному і що усі три слугують єдиній ідеї задоволення власних політичних або особистих амбіцій князя Боголюбського та його ратників.

На цьому етапі розвитку російсько-української державності, звичайно, мова не йдеться про ідеологічну складову – адже цей напад попри завдання досить серйозної матеріальної та людської шкоди місту не був воєнним конфліктом як мінімум через відсутність війська київського князя у місті [5, ст. 6679]. І все ж ця подія є однією з найголовніших передумов подальшої розбудови московського царства і розвитку його ідеології щодо українського питання.

Далі розглянемо ще дві війни – це Литовсько-московська війна (1487-1494 рр.) та Литовсько-московська війна (1512-1522 рр.).

Вже у XIV ст. історичні події розвивалися у несприятливому для України напрямі. Саме в період її політико-економічного та культурного занепаду почали підноситися її сусіди – Литва, Польща та Московія. Таким чином, за спадщину Київської Русі, колишня територія якої відійшла цим трьом країнам, почала точитися сусідня боротьба. [6, с. 32]

На думку М. Грушевського, Велике князівство Литовське зберегло традиції Київської Русі більшою мірою, ніж Москва. Він категорично відкидав претензії московської Русі на частину давньоруської спадщини, правонаступником якої є виключно «українсько-руська» народність, бо саме вона створила Київську державу. Країною, у складі якої в той час головним чином і проживала ця народність, була Литва. [10, с. 19] Попри значну хронологічну невизначеність війни та розмитість кордону, власне який вперше окреслився внаслідок воєнних дій [11], нам відомо, що і литовські, і московські правителі свого часу вважали своєю ціллю зібрати землі Київської Русі під своє правління. Цю ідею недвозначно виражає Ольгерд Гедимінович своєю заявою у 1358 р. пруським рицарям, що «вся Русь мусить належати до Литви» (*omnis Russia ad Letwinos deberet simpliciter pertinere*) [12, с. 80]. Про це ж саме свідчить встановлення титулу литовських очільників, починаючи з Гедиміна, – «князь литовців і руських», а свою державу вони називали Великим князівством Литовським і Руським (дав.-рус. Великое князство Литовское, Руское, Жомойтское и иныхъ). [13]

Що стосується мотивів московського царства, то скинувши в 1480 р. вікове монголо-татарське іго, воно взяло курс на експансію своїх володінь. Така риторика війни вимагала виправдовування – саме таким чином виникла доктрина так званої «москви – третього Риму». [6, с. 37] Варто пояснити її значення - це теологічна і політико-правова концепція, що була сформульована у 15-16 ст. у московському великому князівстві. Тут простежуються три взаємопов'язані основоположні ідеї:

- 1) теологічна, пов'язана з обґрунтуванням необхідності єдності православної церкви;
- 2) соціально-політична, що виходить із існування єдності східнослов'янських земель як єдиної православної сукупності);
- 3) державно-правова, відповідно до якої московський князь має виступити вищим государем і законодавцем слов'янських народів, стати захисником православ'я. [14].

Важливо також окреслити контекст, яким послуговувалася ця ідеологічна доктрина: в 330 році столицю Риму (Римської імперії), що переживав свій занепад, було перенесено у Візантію, який став називатись Другим Римом, Новим Римом, і тільки згодом Константинополем – містом Костянтина. [15] Саме на цього імператора будуть посилатися у своїх письмових викладах пізніше релігійні діячі, які вважали москву наступницею загиблої імперії.

Достеменно невідомо, хто і коли сформулював цю ідеологію. Є декілька джерел, у яких прямо або опосередковано йдеться про неї мова. Серед таких:

а – «Виклад пасхалії» (орієнтовно 1492 р.) митрополита Зосими: «...прослави бог великаго князя Ивана Васильевича, гасударя и самодръжца всея Руси, новаго царя Константина, *новому граду Константину – москве и всея Русскои земли, и иным многим землям государя...*» [16]. Хоча на думку Н. В. Сініциної, «дослідники, що вбачають у Викладі генезис ідеї «Третього Риму», якби дописують авторський текст» [17], ми вважаємо, що вирази митрополита є викладом ідей цієї концепції, ще не оформленої в єдине ціле. Хоча «Новий Рим» сам по собі не є підтвердженням цих ідей, але «Новий град Константин – москва» вже має на увазі право москви на вступ у римську спадщину.

б – «Повість про Флорентійський собор» (кін. 15 ст.) ієромонаха Симеона, у якій

він посилається на московського князя як до «благовірного, христолюбивого і благочестивого істинного православного великого князя білого *царя всієї Русі*». [18] Подібні ідеї опосередковано висловлювались і в «Сказанні о князях Владимирских», і в «Посланні про Мономахів вінець» (кін. 15 ст.) ченця Спиридона-Сави.

в – Послання старця Єлеазарового монастиря Філофея М. Місюрю-Мунехіну та великим князям московським Василю III Івановичу та Івану IV Васильовичу: «иже вмѣсто римской и константинопольской, иже есть въ богоспасенномъ градѣ москвѣ, иже едина во всей вселеннѣй паче солнца свѣтится...христолюбче и боголюбче, яко вся християнская царства преидоша въ конецъ и снидошася во едино царство нашего гусударя, по пророческимъ книгамъ, то есть російское царство; *два убо Рима падоша, а третій стоить, а четвертому не быти.*» [19] Цей документ вважається першим, в якому чітко сформульовано ідею «Третього Риму».

Київський вчений В. Малінін у 1901 році слушно помітив у своїй роботі, що «не подлежає сумнію, що такія теорії, какъ величественная теорія историческаго призванія Руси, не могутъ быть созданиємъ отдѣльнаго лица, какъ бы ни было велико его личное дарованіе. Необходимо, чтобы сама жизнь давала для нихъ нужный матеріалъ, чтобы сами обстоятельство времени наталкивали мыслителя на тотъ или иной выводъ, недоступный для обыкновенныхъ дарованій...» [20]

Отже, з політичного погляду ця теорія підносила роль москви та обґрунтовувала необхідність «збирання» руських земель. Ця ідеологія стала опорою імперської політики московської держави, спрямована на завоювання та приєднання територій сусід, держав і народів. [14]

У науковій спільноті дійсно прийнято розглядати погляди, описані у джерелах вище, суто з політичної точки зору, але, якщо судити по характеру писань, їх головним мотивом є саме релігійне верховенство москви у регіоні. Для середньовічної християнської писемності було важко відділити жанр чисто церковного твору від політичного. Незважаючи на переважність релігійних мотивів (на чому наголошують такі теологи як В. Зеньковський, М. Данилевич) в ідеях, що стали підґрунтям для імперських планів московських царів, вони були лише однією з ліній у риторичі про об'єднання руських земель та руської історичної спадщини під московською короною.

Не зайвим буде звернути увагу на те, що приблизно в цей період ми бачимо яскравий приклад однієї з перших спроб політично вмотивованих фальсифікацій у російських літописах, а саме у «Сказанні о князях владимирских» Спиридона-Сави. У цій роботі титулованим предкам Василя III протиставляються литовські князі, родоначальник яких Гедимін був нібито «раб» і «конющець». За підзаголовком «Родство великих князей литовських» наводиться такий факт: «И послѣди князя Витенца поять жену его раб его конющець именемъ Гигименикъ. И роди от нея семь сыновъ...» У 10-20-х рр. XVI ст., коли велася запекла боротьба з Литвою за прикордонні землі, друга частина твору мала актуальне політичне значення. Справедливості заради, Іван Грозний відкинув цю частину в письмі до литовського короля Сигізмунда II Августа: «Ино потому ты своим паном и послушен, что есте не коренные государи, а будет потому, што вы от Сенкушковичев и как *безлещичники врут*, что Витенец служебник был тверских великих князей, а при нем *был конюшец Гегимник.*» [21] Тому в другій редакції «Сказання про князів володимирських» родовід литовських князів було виключено. [22] Зважаючи на конфлікт інтересів між Литвою і москвою – все ж обидві держави мали за мету підпорядкувати собі спадщину Київської Русі – малоймовірно, що це була звичайна необізнаність публіциста, які повинні були мати високого рівня освіти для того часу.

Висновки. Отже, ці обидві війни були фактично однією через незакінченість першого конфлікту, зокрема:

– ВКЛ виступала представницею української держави у цьому конфлікті через те, що перша на більшу частину складалась з територій другої і впроваджувала більш-менш м'яку політику щодо збереження руського культурного спадку;

– у цій війні показуються перші етапи становлення ідеології імперіалізму по відношенні до сусідів московського царства;

– одним із перших воєнно-політичних наклепів у письмових джерелах, що довелося спростовувати особисто цареві, відбувся під час цієї війни;

– на цьому етапі розвитку російсько-українських воєн бачимо їх перші чітко окреслені ідеології: в обох країнах (також частково Польщі) велася боротьба за захоплення надбань Київської Русі та право називатися «володарем всея Русі»;

– велика роль православної церкви полягала у її прагненні підпорядкування усіх руських земель, що були очолені московським монархом, під своєю егідою, адже це обумовлювало сильну релігійно-мотивуючу складову двох зазначених воєн.

Отже, що перелік лише цих воєн підтверджує загарбницький характер московії та її послідовниці росії, але слід також пам'ятати і війни сучасної історії.

Список використаних джерел:

1. Ремарк Е. М. На Західному фронті без змін : роман ; пер. з нім. С. Попович. Харків : Фоліо, 2008. 87 с.
2. Лісовий В. С. Ідеологія // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL : <https://esu.com.ua/article-13771>.
3. Lemberg E. Ideologie und Gesellschaft. Eine Theorie der ideologischen Systeme, ihrer Struktur und Funktion. Stuttgart, 1971. 350 s.
4. Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013-2017 років). Ужгород : РІК-У, 2018. 312 с.
5. Залізник Л. Стародавня історія України. Київ : Темпора, 2012. 542 с.
6. Фігурний Ю. Доктрина «русского мира» як політична ідеологія агресії росії проти України. Українознавство. 2021, № 4. С. 72-88.
7. Шурхало Д. 850-річчя пљондрування Києва: перша українсько-російська війна чи князівська чвара?. 2019. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29812374.html>.
8. Літопис руський за Іпатським списком ; пер. з давньорус. Л. С. Махновця ; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. 592 с.
9. Субтельний Орест. Україна: історія ; пер. з англ. Ю. І. Шевчука ; вст. ст. С. В. Кульчицького. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
10. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11-и т., 12 кн. ; редкол.: П. С. Сохань (гол.) та ін. Т. 2 : XI–XIII вік. Київ : Наукова думка, 1993. 633 с.
11. Ключевский В. О. Русская история : Полный курс лекций, в 3 томах. Москва : АСТ ; Минск : Харвест, 2002. Т. 1. 592 с.
12. Брайчевський М. Походження Русі. Київ : Наук. думка, 1968. 224 с.
13. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11-и т., 12 кн. ; редкол.: П. С. Сохань (гол.) та ін. Т. 4 : XIV–XVI віки – відносини політичні. Київ : Наукова думка, 1993. 535 с.
14. Цемушаў В. М. "Вайна пад час міру". Першая памежная вайна ВКЛ з Масквою (1486-1494). *Беларускі гістарычны агляд* : навуковы часопіс / заснавальнік Г. Сагановіч. Мінск : [б. в.], 2008. Т. 15, сшыткі 1/2. С. 5-48.
15. Scriptores rerum Prussicarum. Leipzig, 1863. Bd. 2 / Hrsg. T. Hirsch, M. Toppen, E. Strehlke; Frankfurt a/M, 1968. 866 s.
16. Юридична енциклопедія / редкол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998, 2004.
17. Данилевич М. Генезис ідеї «Москва – Третій Рим». Ідея Риму в історії східнослов'янського світу. *Доповідь на міжнародній науково-практичній конференції «Греція і слов'янський світ: національна своєрідність і взаємовплив культур» (м. Ніжін, 19-20 трав. 2008 р.)*. Київ : Міленіум, 2009. С. 219-233.
18. Тихонюк І. А. «Изложение пасхалии» московского митрополита Зосимы // Исследования по источниковедению истории СССР дооктябрьского периода. Москва : АН СССР. 1986. 246 с.
19. Синицына И. В. Третий Рим: Истоки и эволюция русской средневековой концепции (XV-XVI вв.). Москва : Индрик, 1998. 410 с.
20. «Сказание о составлении осмаго собора латыньскаго и о извержении Сидора прелестнаго и о поставлении в русти земли митрополитов». *Памятники литературы Древней Руси: XIV – середина XV века*. Москва : Худ. лит., 1981. (Подготовка текста, перевод и комментарии Н. А. Казаковой). С. 468–493.
21. Послания старца Филофея. *Памятники литературы Древней Руси. Конец XV – первая половина XVI в.* Москва : Худ. лит., 1984.
22. Малинин В. Старец Елеазарова монастыря Филофей и его послання. Киев : Тип. Киево-Печерской Успенской Лавры, 1901. 1032 с.

Надійшла до редакції 13.12.2022

References

1. Remark E. M. (2008) Na Zakhidnomu fronti bez zmin [On the Western Front without changes] : roman ; per. z nim. Ye. Popovych. Kharkiv : Folio, 87 p. [in Ukr.].
2. Lisovyuy, V. S. Ideolohiya [Ideology] // Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny: entsyklopediya [elektronna versiya] / hol. redkol.: I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovs'kyu, M. H. Zheleznyak ta in. Kyiv : In-t entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny, 2019. URL : <https://esu.com.ua/article-13771>. [in Ukr.].
3. Lemberg, E. (1971) Ideologie und Gesellschaft. Eine Theorie der ideologischen Systeme, ihrer Struktur und Funktion [Ideology and society. A theory of ideological systems, their structure and function]. Stuttgart. 350 p. [in Ger.].

4. Ofitsyns'kyy, Yu. (2018) Suchasna rosiys'ko-ukrayins'ka viyna (za materialamy hazety «The New York Times» 2013-2017 rokiv) [The Modern Russian-Ukrainian War (based on materials from The New York Times newspaper, 2013-2017)]. Uzhhorod : RIK-U, 312 p. [in Ukr.].
5. Zaliznyak, L. (2012) Starodavnya istoriya Ukrainy [Ancient History of Ukraine]. Kyiv : Tempora, 542 p. [in Ukr.].
6. Fihurnyy, Yu. (2021) Doktryna «russkoho myra» yak politychna ideolohiya ahresiyi rosiyi proty Ukrainy [The doctrine of "Russkiy mir" as a political ideology of Russia's aggression against Ukraine.]. *Ukrayinoznavstvo*, № 4, pp. 72-88. [in Ukr.].
7. Shurkhalo, D. (2019) 850-richchya plyundruvannya Kyieva: persha ukrayins'ko-rosiys'ka viyna chy knyazivs'ka chvara? [The 850th anniversary of the sacking of Kyiv: the first Ukrainian-Russian war or princely strife?]. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29812374.html>. [in Ukr.].
8. Litopys rus'kyy za Ipat-s'kym spyskom [Russian chronicle according to the Ipat list] ; per. z davn'orus. L. Ye. Makhnovtsya ; vidp. red. O. V. Myshanych. Kyiv : Dnipro, 1989. 592 p. [in Ukr.].
9. Subtel'nyy, Orest (1991). *Ukrayina: istoriya* [Ukraine: history] ; per. z anh. Yu. I. Shevchuka ; vst. st. S. V. Kul'chyts'koho. Kyiv : Lybid', 512 p. [in Ukr.].
10. Hrushevs'kyy, M. S. (1993) *Istoriya Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus] : v 11-y t., 12 kn. ; redkol.: P. S. Sokhan' (hol.) ta in. T. 2 : XI–XIII vik. Kyiv : Naukova dumka, 633 p. [in Ukr.].
11. Klyuchevskiy, V. O. (2002) *Russkaya istoriya* [russian history] : Polnyy kurs lektsyy, v 3 tomakh. Moscow : AST ; Minsk : Kharvest, Vol. 1. 592 p. [in russ.].
12. Braychevs'kyy, M. (1968) *Pokhodzhennya Rusi* [Origin of Rus]. Kyiv : Nauk. dumka, 224 p. [in Ukr.].
13. Hrushevs'kyy, M. S. (1993) *Istoriya Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus] : v 11-y t., 12 kn. ; redkol.: P. S. Sokhan' (hol.) ta in. T. 4 : XIV–XVI viky – vidnosyny politychni. Kyiv : Naukova dumka, 535 p. [in Ukr.].
14. Ciemušau V. M. (2008) "Vajna pad čas miru". Pieršaja pamiežnaja vajna VKL z Maskvoju (1486-1494) ["War during peace". The first border war of the Great Patriotic War with Moscow (1486-1494)]. *Bielaruski historyčny ahliad* : navukovy časopis / zasnavačnik H. Sahanovič. Minsk : [b. v.], vol. 15, sšytki ½, pp. 5-48. [in Bel.].
15. *Scriptores rerum Prussicarum* [Writers of Prussian affairs]. Leipzig, 1863. Bd. 2 / Hrsg. T. Hirsch, M. Toppen, E. Strehlke; Frankfurt a/M, 1968. 866 p. [in Latin].
16. Yurydychna entsyklopediya [Legal encyclopedia] / redkol. Yu. S. Shemshuchenko ta in. Kyiv : Vyd-vo «Ukrayins'ka entsyklopediya» im. M. P. Bazhana, 1998, 2004. [in Ukr.].
17. Danylyevych, M. (2009) Henezys ideyi «Moskva – Tretiy Rym» [Genesis of the idea "Moscow – the Third Rome"]. *Ideya Rymu v istoriyi skhidnoslov'yans'koho svitu. Dopovid' na mizhnarodniy naukovo-praktychniy konferentsiyi «Hretsya i slov'yans'kyy svit: natsional'na svoyeridnist' i vzayemovplyv kul'tur»* (m. Nizhyn, 19-20 trav. 2008 r.). Kyiv : Milenium, pp. 219-233. [in Ukr.].
18. Tikhonyuk, I. A. (1986) «Izlozheniye paskhalii» moskovskogo mitropolita Zosimy ["Exposition of Easter" by Metropolitan Zosima of Moscow] // *Issledovaniya po istochnikovedeniyu istorii SSSR dooktyabr'skogo peryoda*. Moscow : AN SSSR. 246 p. [in Russ.].
19. Sinitsyna I. V. (1998) *Tretiy Rim: Istoki i évoljutsyya russkoy srednevekovoy kontseptsyi* (XV-XVI vv.) [The Third Rome: Origins and Evolution of the Russian Medieval Conception (XV-XVI centuries)]. Moscow : Indrik, 410 p. [in Ukr.].
20. «Skazaniye o sostavlenii osmago sobora latin'skago i o izverzenii Sidora prelestnago i o postavlenii v rustey zemli mitropolitov» ["The legend about the composition of the Eighth Latin Council and about the eruption of Sidor the Beautiful and about the establishment of metropolitans in the country"]. *Pamyatniki literatury Drevney Rusi: XIV – seredina XV veka*. Moscow : Khud. lit., 1981. (Podgotovka teksta, perevod i kommentarii N. A. Kazakovoy), pp. 468–493. [in russ.].
21. *Poslaniya startsa Filofeya* [Epistles of Elder Philofeus]. *Pamyatniki literatury Drevney Rusi. Konets XV – pervaya polovina XVI v.* Moscow : Khud. lit., 1984. [in russ.].
22. Malinin, V. (1901) *Starets Eleazarova monastyrya Fylofey y eho poslannya* [Elder of the Eleazar monastery Philofeus and his message]. Kyiv : Tip. Kiyevno-Pecherskoy Uspenskoj Lavry, 1032 p. [in russ.].

ABSTRACT

Oleh Levin. Ideological component of russian-Ukrainian wars. General tendencies and comparison with Present. In the article the ideological component of the russian-Ukrainian wars throughout the history of Ukraine was analyzed and its problems were examined. It is emphasized that ideology plays a leading role in a series of wars. The beginning of the confrontation between Kyivan Rus and the Suzdal principalities, as the representatives of future Ukrainians and russians, has been revealed. The course of the wars and their results in terms of the opposition of ideologies are highlighted.

Thus, having analyzed the ideological component of the russian-Ukrainian wars, we will have a better understanding of the reasons for the start of these wars and the motivation behind the decisions and actions of the opposing parties. Studying the ideology of wars and past Russian-Ukrainian conflicts of the other nature, as well as observing the development of the principles and forms of the current war ideology, will help Ukraine to maintain an informational defense more effectively, resulting in a great contribution to our victory.

Keywords: *ideology, conflict, war, independence.*